

BX1749
B4
v.1

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLXXXII CONTINENTUR.

S. BERNARDUS ABBAS CLARÆ-VALLENSIS.

OPERUM TOMUS PRIMUS. — Epistolæ col.	67
OPERUM TOMUS SECUNDUS. — Tractatus morales, doctrinales et ascetici	721
De consideratione.	727
De moribus et officio episcoporum	809
Sermo de conversione, ad clericos	833
De præcepto et dispensatione.	859
Apologia.	895
Liber ad milites Templi de laude novæ militiæ.	921
Tractatus de gradibus humilitatis et superbiæ	941
Liber de diligendo Deo.	973
Tractatus de gratia et libero arbitrio	1001
Tractatus de baptismo aliisque quæstionibus	1031
Capitula hæresum Petri Abælardi	1049
Tractatus de erroribus Petri Abælardi	1053
Vita S. Malachiæ	1073
Hymnus de S. Malachia	1117
Tractatus de cantu	1121
<i>Appendix ad tractatus morales et doctrinales.</i>	
S. Bernardus super hymnum : Jesu nostra redemptio.	1133
Liber de Passione Christi et doloribus matris ejus	1134
Tractatus ad laudem gloriôsæ virginis Mariæ.	1141
Tractatus de corpore Domini	1149
Tractatus cantandi Graduale	1151
Tonale S. Bernardi	1153

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

10804

Clichy. — Ex typis Pauli Dupont, 12, via dicta Bac-d'Asnières (1802, 11. 78)

SANCTISSIMO PATRI

ALEXANDRO VIII

PONTIFICI MAXIMO

Ad tuæ sanctitatis vestigia, beatissime Pater, venerabundi, at securi accedimus, quo tua non minus dignitas, quam tua dignatio nos vocat. Summus es, sed omnium Pater; idem ipse qui olim fuisti, natura facilis ac benignus adversus omnes, qualem nos nuper et verbis toties, et factis coram experti sumus. Majestate itaque cadente, quidni cedat pudor, ut tantæ dignationis, atque ejus, qua nostram dudum congregationem prosecutus es, benevolentia memores jucunda tui Pontificatus initia obsequiorum nostrorum publica professione celebremus? Et ecce nobis in animo agitantibus, ultro sese obtulit sanctus Bernardus, magnus ille abbas Claræ-Vallensis, qui festinantibus prelis quasi exaltationi tuæ præcurrrens, in novam lucem sub tuæ sanctitatis auspiciis prodire gestiebat. Quin etiam ille quondam honorum ac dignitatum osor, nunc summæ tuæ potestatis consortium ambit, non auctoritatem ut minuat tuam, sed ut fulciat, ut pastoralis regiminis curas at sollicitudines levet, ac sacræ doctrinæ ministerium in se suscipiat.

Neque vero est, beatissime Pater, quod tam celebri et eximio doctori vices suas committere vereatur sanctitas tua. Nemo quippe illo melius de sancta apostolica sede meruit, nemo rectius de ea sentit, nemo de summo pontifice magnificentius loquitur. Te quippe principem episcoporum, te hæredem apostolorum, te potestate Petrum, unctione Christum agnoscit, et prædicat (1). Parumne hoc? Etiam assertorem veritatis, fidei defensorem, refugium oppressorum, ultorem scelerum, regum patrem, legum moderatorem, canonum dispensatorem, et, ut cætera uno comprehendat, vicarium Christi, et Christum Domini confitetur et assertit (2). Denique in te suspicit plenitudinem potestatis, sed quæ maximam curam et sollicitudinem exigit: adeo, ut ei censeat orbe exeuendum, qui forte volet explorare, quæ non ad tuam pertinent curam (3).

Te vero, sanctissime Pater, ad tantum pondus sustinendum finxit divina providentia, cum ingenium facile, sublime, amplissimum, judicium exquisitissimum, prudentiam et sagacitatem incredibilem tibi liberaliter concessit. Innatam prudentiam confirmavit longus rerum agendarum usus, cum per singulos honorum gradus deductus, non prius ex inferioribus provectus es, quam congruis meritis aditum tibi parasses ad altiores. In actuosa vita semper compos tui, in privata nunquam remissus aut atiosus. In maximis et arduis rebus, ubi alii sub sarcina gemunt, tu ipse, quasi nihil agendo, omnia tranquillius exsequeris: et quæ aliis laboris impatientiam, quietis ac inertis otii amorem afferre solet provecta ætas; tuæ sanctitati contra quietis et otii impatientiam, laboris amorem ac diligentiam inspirat, augetque. Isti sedulitati non dies toti sufficiunt. Ipsius etiam noctis inducias tuæ requieti subducis, dictitare solitus, diligentia et festinatione opus esse in ista ætate, cui multa, et quidem maxime, agendo incumbunt; ratus cum Bernardo, non esse locum otio, ubi sedula urget sollicitudo omnium Ecclesiarum (4). Sic exemplo tuo jubes facessere leges, quæ majorem annis sexaginta otio reddunt (5).

Cum sic a natura, a gratia, ab ipsa rerum experientia sis comparatus, Pater sanctissime, in ista tamen suprema dignitate procuranda, non tam tuis te credis consiliis, quam alienis. Hinc

(1) De consideratione, lib. II, cap. 8.

(2) Ibid., lib. IV, cap. 7.

(3) De consideratione, lib. II, cap. 1.

(4) Ibid., cap. 7.

(5) Plinius, lib. IV, epist. 23.

PATROL. CLXXXII.

ista ad cardinales vox, maximo certe pontifice digna, nihil e re christiana te moliturum unquam aut facturum, quod ad eorum consilium prius non relatam fuerit. Quod si quem alium insuper consiliarium maxime prudentem, expertumque in istum sacrum senatum adhibere volet sanctitas tua, nullum magis idoneum incorruptumque inveniet, quam Bernardum; cujus vel soli De consideratione libri, plane cedro digni, tot oraculis referti sunt, ut ad dirigendos summos pontifices, imo ad regendam universam Ecclesiam, quasi divinitus dictati esse videantur. Id sane pro comperto jamdudum habuere sanctissimi decessores tui, non modo Eugenius III, ad quem scripti sunt, sed præ cæteris Pius V, et Gregorius XIII, qui sacros illos libros tanti faciebant, ut eorum lectionem etiam mensæ adhiberent. In eisdem porro libris, atque in aliis ejusdem sancti doctoris scriptis, invenient omnes quid fugiant, quid sequantur, cardinales, episcopi, aliique inferiorum ordinum ministri. Ab eisdem etiam reges et principes discent leges regnandi, ipsique plebei homines, nedum ingenui ac nobiles, Christianæ vitæ pro suo quique statu documenta haurient. Hoc auctore per te plebes clericis, clerici sacerdotibus, sacerdotes Deo in ea qua oportet humilitate subjecti erunt (6). In monasteriis et locis religiosis servabitur ordo, disciplina vigilabit. Super prava opera et dogmata censura ecclesiastica vigebit, et vestra ipsorum apostolica mandata et instituta, ea qua dignum est sollicitudine observabuntur (7). Hoc duce increduli convertentur ad fidem, perversi ordinabuntur ad rectitudinem; subversi ad veritatem revocabuntur, subversores invictis rationibus convincentur, ut vel emendentur ipsi, si fieri potest; sin minus, perdant auctoritatem alios subvertendi. Denique hoc doctore cessabit ambitio, dominandi libido, cupiditas; nec dignitates honoribus, sed virtutibus, sed cura et sollicitudine æstimabuntur. Atque ita demum Ecclesia in eum reflorescet statum, qui sanctissimum pontificem, qui Alexandrum, qui Petrum, imo qui et Christum ejus sponsum deceat.

Id fere perfectum et absolutum Bernardo vivente satagente, collaborante; nec dubium quin modo simile quid contingat, si Bernardo vocem et auctoritatem integram restituat Alexander. Hanc vocem Bernardo tribuerunt Patres synodi Stampensis, cum dubio pontifice invicem dissidentes voces universim suas et sua quique suffragia in ejus ore ac sententia reposuerunt. Eandem mox vocem sibi propitiam sensit Innocentius II, qui sancti Patris prædicatione et auctoritate ab omnibus tandem pro legitimo Pontifice agnitus, ejusdem lingua et calamo usus est adversus schismatis reliquias, adversus nascentes hæreses atque errores. Inde Bernardus evasit oraculum ac interpres conciliorum, Senonensis, Remensis, et aliorum; adeo ut ex ejus ore penderent fere omnia, nihilque in Ecclesia, aut in aulis regum ac principum, imo nec in privatis fere familiis, absque ejus consilio et sententia gereretur. Vidit illum Roma non semel: quæ quantum ei tribuerit, vel ex hoc solo conjici potest, quod Anacleto extincto, cum Victorem pseudopontificem, usurpatis insignibus nudatum, ad Innocentii pedes adduxisset, tanta apud Romanos in reverentia deinceps habitus est, ut ab omnibus Auctor pacis et Pater patriæ prædicaretur. Denique « exeuntum Roma prosequitur, deducit clerus, honorat populus, universa nobilitas comitatur. Neque enim poterat sine communi mærore dimitti, qui colebatur amore communi (8). » O si eodem honore, eadem reverentia modo tractarentur legerenturque sanctissimi doctoris libri! Quantus inde fructus, quanta utilitas in rempublicam Christianam redundaret. Certe, quoad in nobis fuit, sacris ejus scriptis nativæ formæ gratiam et integritatem, ut gratius, fructuosiusque lectitarentur, restituere conati sumus. Tuum est, beatissime Pater, eidem reddere vocem virtutis, quam illi nec ipsa mors adhuc penitus eripere potuit. Viget etiam nunc apud pios quosque, imo etiam apud hæreticos ipsos, ejus auctoritas: vigebitque amplius in posterum, si tuæ vocis oraculo denuo confirmetur. Si tua sanctitate probante, monente, jubente, omnibus legendus, terendus, sequendusque proponatur Bernardus, erit vox ejus tanquam vox Domini confringentis cedros, intercidentis flammam ignis (Psal. xxviii). Nulla Bernardo vitia, nulla adversa potestas aut vis resistere, Deo suffragante, valebunt. Et confringentur sub Alexandro cedri, id est capita superbiorum et tyrannorum; et intercidentur flamma discordiarum atque bellorum. Et jam suscitavit Deus spiritum vicini regis,

(6) De consideratione, lib. III, cap. 5.

(7) Ibid., cap. 1.

(8) Vitæ libro II, cap. 7.

qui repletus zelo, miseransque optimi regis dejectionem, ferat opem, ut a suis pulsum desertumque a cæteris regem, regno restituat suo, quemadmodum suo tempore factum Bernardus scribit de piissimo illo Hiberniæ rege, qui a germano exturbatus, dedit locum iræ, ut suorum sanguini parceret (9). Funestissimam hanc scenam nostris oculis renovatum conspiciamus; similem ejus exitum a maximo pontifice, a maximo rege, suspensis interim animis, expectamus et exoptamus. Sic fiet, ut quem Ottobono quondam cardinali et legato, qui postmodum Adrianus V fuit, honoris causa cessit Henricus III, eundem thronum alterius Ottoboni, id est Alexandri VIII, curis et subsidiis postliminio acceptum referat Jacobus II. Sed longius abripit nos impetus votorum nostrorum pro gloria tui pontificatus, beatissime Pater, cui non alio ad res magnas agrediendas monitore, non alio incentore opus est quam Alexandro, ubi in causa Deus est, et Ecclesia. Tantum sanctissimis consiliis tuis propitius sit ille, cujus vicem geris, tuosque de nostris, si liceat, annos augere velit ad omnia illa gerenda et efficienda quæ in Dei gloriam, in Ecclesiæ utilitatem a tuâ sanctitate agitantur, et sperantur. Nos vero prorsus felices ac fortunatos reputabimus, si hoc votorum nostrorum pignus, hoc perennis observantiæ in se monumentum, benignis, uti alias solet, oculis accipiat sanctitas tua, nosque omnes paterna sua benevolentia et apostolica benedictione dignetur.

Offerebat supplex nomine suæ congregationis

F. JOANNES MABILLON M. B.

(9) Vitæ S. Malachiæ capite 4.

PRÆFATIO GENERALIS.

I. Posteaquam studiorum meorum primitias in S. Bernardi opera impenderam, non ita primæ illius editionis curam abjicere visum est, ut de ea expolienda et exornanda, imo etiam, si necessarium esset, penitus reformanda nequaquam cogitarem. Cum enim et eam juvenis ac pene rudis tiro aggressus essem, non sic rem a me perfectam, numerisque omnibus absolutam fuisse existimavi, quin multa in Bernardo et restituendo, et illustrando limatius et accuratius elaborari possent, ubi litterarum major usus, et experientia diuturnior accessisset. Quapropter, etsi processu temporis in aliena prorsus a tanto doctore studia longius abductus essem, ita nihilominus sanctissimi viri recordatio et amor pectori meo semper inhæsit, ut si qua in evolvendis, versandisque aliis auctoribus, quæ ad ipsius opera vel emendanda, vel illustranda conferre possent, mihi occurrerent; hæc omnia diligenter adnotare, et in opportunum tempus ad secundam editionem seponere non omitterem. Atque ita demum accidit, ut cum tempus pene nullum huic meditationi vacuum mihi ob alias lucubrationes antea concederetur; jam tepescente et refrigerato per has bellorum tempestates aliarum litterarum cultu, unus mihi fere in manibus relictus sit Bernardus, qui ut juventutis, sic ingravescentis ætatis otium occuparet. Libenter itaque hoc otio, ex superiorum nostrorum indulgentia, usus sum ad novam lucem daudam auctori optime de omnibus merito; nec dissimulare possum, me non parum laboris ac diligentiae, una cum collegis ac sociis meis, in id operis posuisse, ut non tam secunda, quam nova prorsus, et, quoad in nobis erat, elaborata editio haberetur.

II. Erunt fortasse, qui tot editionum repetitiones improbaturi sunt, easque in litteratorum incommodum verti causabuntur. Nec diffiteor sane longe optabilis fore, si prima statim editione auctores quique in, eum statum, qui ad perfectionem quam proxime accedat, omnino restitui possent. Verum qui in ejusmodi studiis versati sunt, næ illi optime norant quam operosum sit, ne dicam impossibile, id assequi in tanta veterum librorum copia hinc inde dissipata, in tanta etiam eorumdem discrepantia: ut multo ac longo labore, atque etiam aliquando OEdipo et interprete opus sit, tum ad faciendam non tam voluminum, quam foliorum hac illaque dispersorum collectionem, ac variantium lectionum delectum; tum ad sanandos locos male affectos et ad obscura penetranda; tum denique ad instruendam genuinorum operum censuram. Quæ omnia, aliaque id genus permulta, ut prima statim recognitione ad amussim comparentur, necessarius est felicior genius, quam ut eum mihi tribuere liceat, nec scio an quisquam sibi arrogare possit. Utut est, malim primæ, si qua est, temeritatis culpam deprecari, quam fortasse augere excusando, aut priorem editionem relinquere imperfectam. Aliam itaque castigatorem, politior emque adornare visum est operæ

pretium: atque adeo post novam sancti doctoris operum recognitionem et collationem ad vetera exemplaria factam typographici denuo pistrini importunis servitiis me cum meis sociis mancipavi, certa quadam animatus fiducia, hoc consilium novumque laborem nostrum non ingratum fore cordatis viris, cum facti nostri rationes, atque novæ hujus editionis, quas quidem speramus, utilitates penitus intellexerint.

§ I. — *De variis sancti Bernardi operum editionibus: ubi novissimæ hujus editionis tum causæ, et rationes, tum commoda, utilitatesque explicantur.*

III. In primis nihil magis Bernardi meritum et pretium arguit, quam adeo frequentes et toties repetitæ ejus operum editiones, sive autem, seu post inventam artem typographicam. Quippe multiplex illa editio argumento est, quam comparetur Bernardus a multis, quam avide legatur, quam denique ab omnibus ametur. Neque id sane mirandum. In ejus enim scriptis elucet ingenium natura mobile, generosum, excelsum; sed humanum, civile, et honestum. Eloquentia quasi congenita, sine fuco, non sine ornamto, sed nativo. Stylus pressus, oratio vivax, dictio propria, cogitatus sublimes, affectus pii, lepores sponie nascentes, totus sermo unum Deum ac coelestia spirans. Ardet, non urens, sed inflammans. Pungit et stimulat, non ut irretet, sed ut moveat. Corripit, increpat, non ut detrahat, sed ut attrahat. Arguit, minatur, terret; sed amando, non indignando. Blanditur, sed non adulatur; laudat sed non extollit. Urget blande, perstringit absque molestia; delectat, recreat, placet. Quippe oratio ejus, inquit Sixtus Senensis, ubique dulcis et ardens, ita delectat, et ardentem incendit, ut suavissima lingua ejus mel et lac verborum fluere, et ex ardentissimo ejus pectore ignitorum affectuum incendia erumpere videantur. Jam vero doctrinam habet minime vulgarem, Scripturæ sacræ verbis ac succo refertam; sic autem Patrum sententiis inhaerentem, ut tamen propria ejus esse sentiat. Ita quippe scribit de rebus divinis, de gratia et libero arbitrio, de moribus et officio pontificum, clericorum, monachorum, laicorum, ut fontem hæc indicent, non rivum aut canalem. Et miramur si vir tantus amator? si ejus scripta comparantur, leguntur, teruntur ab omnibus? si editiones eorum sine numero fiant? si viri docti et eruditi illis augendis, illustrandis, emendandis, et ad nativam integritatem revocandis operam adhibeant suam? si Romo ipsa, orbis domina et magistra, quæ Bernardum quondam doctorem, imo et redarguentem venerata est; si Roma, inquam, ipsa libros de Consideratione, Eugenio III primum oblatos, tum Nicolai V jussu elegantissime descriptos, demum pontificiis typis sub Clemente VIII publicari passa est, totum Bernardum editura in lucem, si Gerardus Vossius operam itidem suam in totum Bernardum contulisset? Quo minus mirandum est, si in metropoli Galliarum tantum Gallia lumen regis typis meruit honorari.

IV. Quanquam quod tot Bernardi editiones et recognitiones factæ sunt, aliæ etiam fuerunt causæ, et quidem non improbandæ, imo necessariae. Una et quidem præcipua est, quod cum in variis plurimisque codicibus scriptis hinc inde dispersa fuerint sancti doctoris opera, non potuerunt prima statim editione simul prodire omnia, sed per particulas, quatenus in hominum studiosorum manus et cognitionem veniebant.

Prima quippe editio videtur fuisse illa, quæ Moguntia a Petro Schoyffero facta est anno 1475, complectens sermones de tempore et de sanctis, necnon etiam de diversis, atque librum ad milites Templi, cum aliis nonnullis Bernardo perperam ascriptis.

Eodem tempore Rothomagi, absque anni designatione, vulgata sunt tria beati Patris opuscula, nempe libri de Consideratione, apologia ad Guillelmum abbatem, et liber de Præcepto et Dispensatione.

Accessit anno 1481 editio Braxellensis, quæ sermones de Tempore et de Sanctis, atque prima vice Epistolam suppeditavit, editoris uti et typographi nomine prætermissa. Deinde Parisiensis anni 1494, epistolam trecentas et decem exhibens cum sermonibus in Cantica, per magistrum Rouauld, sacræ theologiæ doctorem castigatis et emendatis.

Hanc excepit editio Spirensis anno 1504, et post annos duos Veneta, sed absque epistolis; cæterum spuris et alienis scriptis media ex parte jam infarcta. Brixiensem item anni 1495 suggerit Possevinus, quæ homilias, in *Missus est*, cum aliis quibusdam opusculis continebat.

Prima, quæ Bernardi Opera fere omnia in unum corpus redegit, est editio Parisiensis anni 1508, seraphica, uti præfertur, melliflui devotique doctoris sancti Bernardi scripta complectens, diligentissime cum archetypis bibliothecæ Claræ-Vallensis tunc demum in optimam unius codicis formam redacta, cura et industria magistri Joannis Bocardi, impensis autem Joannis Parvi bibliopolæ jurati Universitatis Parisiensis.

Post annos sex, et quidem anno 1515, Jodocus Clitoveus Neoportuensis eadem opera denuo recognovit, ac typis Joannis Cleyne Alemanni vulgavit Lugduni, adjectis Gilleberti de Hoylandia sermonibus in Cantica; quæ recognitio multoties Lutetia Parisiorum, uti et Lugduni recusa fuit.

Interim anno 1520 alia prodit editio Lugdunensis, per duos monachos Claræ-Vallenses, Lambertum Campestem et Laurentium Dantiscenum, adornata; quæ sane omnium emendatissima est.

Secundum hos recognitores (nam varias editiones mitto) Franciscus Comestor Arneducæus, socius collegii Sorbonici, aliam sancti doctoris recognitionem adortus est, præfixa Ludovico De Rie episcopo Genevensi nuncupatoria epistola, in qua testatur, se revolvendo vetera exemplaria, quæ refertissima collegii

Sorbonici bibliotheca tum suppeditabat, incidisse in epilogum libri de Diligendo Deo, in editis prætermisum: deinde in opusculum de Amore Dei ac Dignitate amoris: quos libros viduæ Claudii Chevalloni cum aliis edendos suppeditavit anno 1547.

Non una hujusce recognitionis editio facta est: cum interim Antonius Marcellinus aliam editionem Basileæ apud Joannem Hervagium adornari curavit anno 1552, solerti, quod ipse asserit ad veteriorum exemplarium fidem collatione facta, cum nova censura, novoque ordine operum; ut primum locum tenerent Sermones, subsequentem Epistolæ, tertium Tractatus, postremum spuria et aliena.

Hanc editionem anteverit Veneta, cujus meminit Joannes Gillotius Campanus in præfatione ad editionem Nivellianam, apud Parisios anno 1572 procuratam: ubi etiam mentionem injicit recognitionis factæ a theologis Parisiensibus, qui postremas editiones tam suo privato conatu, quam ex collatione veterum codicum, quos in Galliarum bibliothecis corrogare licuit, restituerunt: ut qui post tot, tantosque viros, ait ille, redintegrata instaurare, et sanatis iterum mederi tentaret, labefacere, malumque inferre videretur. Quanquam idem Gillotius subdit, se adjecisse quasdam correctiones non pœnitendas, et argumenta sive distinctiones capitum in libros quinque de Consideratione ad Eugenium, et in libellum de Præcepto et Dispensatione, quos Henricus Cuycius Cutemburgensis ad septem manuscripta exemplaria correxerat. Expouit deinde operam suam, tum in secernendis Bernardi operibus nativis a spuris, tum in nativis ad rectum et commodum ordinem redigendis: tametsi inter genuina Gillotius spuria nonnulla vel jam edita reliquit, vel de novo adjecit, cum Floribus ex S. Bernardi operibus collectis.

Verum ante sex annos, videlicet anno 1566, alia editio Parisiis proderat apud Guillelmum Merlinum et Sebastianum Nivellium, præmissa epistola Francisci Comestoris, mox laudati, ad episcopum Genevensem: cui editioni adjecta est Appendix Hervagiana, Basileæ apud hæredes Joannis Hervagii vulgata, opera ac studio Jacobi Pamelii Brugensis, qui Bernardi parvos Sermones numero sexdecim, tum Parabolam de Christo et Ecclesia, item Soliloquiorum librum, et alia nonnulla Bernardo supposita protulit in lucem. Eodem anno Ludovicus Miræus Rosetanus aliam Bernardo Appendicem, a Francisco Comestore acceptam, Lutetia itidem apud Carolam Guillard adjici curavit.

Mitto alias ejusdem sæculi editiones pene innumeras; ut *lucis* fere annus abierit, qui non aliqua Bernardi operum editione fuerit insignis. Omnium elegantissima fuit illa quæ anno 1586 sub symbolo navis facta est cum epistola nuncupatoria Joannis Gillotii ad R. P. Guidonem Cornuatium abbatem Vallis-Claræ, ejusdemque præfatione ad lectorem.

Quin etiam eodem sæculo plerique Bernardi Sermones cum Opusculis in Gallicum idioma translati sunt, nempe anno 1575, per Hubertum Lescotum canonicum regularem, sed absque Epistolis; quæ in versione item Gallica anni 1622 per Philippum Le Bel doctorem Parisiensem adjectæ sunt, uti et in novissima versione R. P. Gabrielis a S. Malachia Fulienis.

V. Jam vero quod atinet ad varias editiones sæculo nostro factas, omnes percensere res fuerit pene infinita, nec minime necessaria. Duas tantum notare juvat: unam Edmondi Tiraquelli monachi Cisterciensis, anni 1601, alteram Joannis Picardi, anni 1609, cum notis et aliquot epistolarum accessione, et cum epistola nuncupatoria Tiraquelli ad R. P. Edmundum a Cruce abbatem Cisterciensem; atque etiam cum epistola et præfatione Gillotii.

Hæc Picardi editio eodem anno Antwerpia apud Joannem Keerbergium recusa est, atque inde multoties repetita donec tandem optima omnium et accuratissima prodit anno 1641 Jacobi Merloni Horstii, viri piissimi ac doctissimi, recensio, quæ alias omnes obscuravit, sæpissime deinceps ad prelum revocata.

VI. Quid ab erudito viro in alla editione præstitum sit, paucis observare juvat. Principio mirari se dicit, quod cum inter omnia sanctorum Patrum opera, nullus frequentius versetur in manibus, quam Bernardus, unus tamen adeo hactenus neglectus sit, ut frequentissime quidem, semper tamen idem, imo subinde deformior, corruptiorque prodiret, tanquam vel indigens, vel non indigens curatione. Id in causa fuisse cur ipse medicam adhibuerit manum. Et primo quidem omnia Bernardi opera in sex tomos distribuisset, ut primus epistolam; secundus sermones de Tempore et de Sanctis; tertius sermones in Cantica; quartus tractatus varios; quintus aliena; sextus denique duorum sancti doctoris discipulorum, Gilleberti et Guerrici, opera complecterentur, adhibita pro loco trutinæ ac censura. Deinde se Tractatus in capita et sectiones distinxisset; tum epistolam singulis ac tractatibus argumenta seu summaria præfixisset. Ad hæc non pepercisisset diligentia neque sumptibus, quominus ex variis variarum regionum bibliothecis Bernardinam editionem augetet; tametsi multa, quæ a nonnullis indicantur, puta a Possevino, aliisque, consequi non potuerit. Præter ea, præambula complura adjecta; vitam S. Bernardi septem libris, cum diversis eologiis et chronologia præmissam. Denique adjectas adnotationes prolixas, præter alias breviores sparsim per totum opus insertas ad marginem, cum indicibus superioribus locorum Scripturæ, rerum et verborum. Cæterum se conscium esse immensi laboris, quo editionem omnino correctissimam reddere conatus sit; etsi typographorum diligentia votis suis non plane responderit. Aliam quidem editionem, et auctiorem, et accuratorem, parabat vir doctus: sed huic proposito immortuus est die aprilis vigesima, anno 1644.

VII. Primam nihilominus editionem illam, quantum homini docto, diligenti, ac Bernardi perquam studioso, sed privato, licuit, feliciter exsecutus est Horstius: ita ut ejus editio ambabus, ut aiunt, manibus accepta fuerit ab omnibus et probata, et in variis provinciis ac locis sæpissime recusa. Verum cum Bernardi textum Horstianum ad gallicos codices complures præfectorum nostrorum jussu exegisset noster Claudius Cantelovius; quosdam nihilominus in illo textu deprehendit nævos, qui horum codicum ope sanari postulabant. Et Bernardi quidem sermones de Tempore ac de sanctis in secunda forma emendatissimos emisit in lucem. Verum, cum aliis eadem diligentia evulgandis daret operam, hanc ipse mihi provinciam morte resignavit, adolescenti in re litteraria novo et inexperto, cui nunquam venisset in mentem cum doctissimo Horstio laborem et industriam conferre, nisi renitentem ac cunctabundum ad persequendum demortui Cantelovii opus præfectus noster generalis piæ memoriæ, reverendissimus Bernardus Audebertus, me compulisset. Parui itaque vel invitus, et symbolam in primis ex Cisterciensis bibliothecæ exemplaribus conferente religioso viro Jacobo Lannojo ejus præfecto, editus tandem Bernardus est in majori et in minori forma, non eo quidem modo quo decebat, sed qualem ferre potuit rudis mea ætas, aut vero qualem a librario, suæ magis, quam publicæ rei addicto, impetrare licuit.

VIII. Cum vero ejusmodi studiorum continuo usu multa in dies observassem, quæ ad limandam et illustrandam Bernardi editionem conferre poterant; hæc omnia, ut jam dixi, diligenter notare studui, ut si quando tempus et otium mihi suppeterent, aliam emendatiorem, politiore, perfectioremque adornarem. Verum cum ad id operis me accingerem, in alium scopulum me coniecit misera typographicarum legum conditio, ex qua tandem, tanquam tempestate quadam, in hunc qualemcumque portum delatus sum, ea sane fortuna, quam nihil attingit modo commemorare.

IX. Etsi vero a moribus meis et ab instituto nostro prorsus alienum esse debeat propriam venditare operam, interest tamen hoc in limine demonstrare, quibus in rebus novissima hæc editio tum ab Horstiana tum etiam a priori nostra differat. Et primo quidem in conferendis vetustis codicibus antea mihi non visis, iis maxime, quos vel in variis provinciis a nobis subinde perlustratis consulere et revolvere licuit, vel quos in bibliothecam Colbertinam magno rei litterariæ commodo post nostram editionem congessit vir bonis litteris juvenis et illustrandis natus Stephanus Baluzius, secundas curas adhibui; tum ex variis lectionibus eas seligere, et in textum restituere curavi, quæ Bernardi sententiæ accomodatioribus videbantur: quæ res usum veterum librorum pene assiduum, gustum usu acquisitum, maturiusque judicium exigit, quam litteratorum vulgus opinatur, qui aranearum telas captare nos existimant, dum has, quas putant minutias consectantur. Verum sentiant id genus homines de nobis quiquid volent; modo nostram operam approbet non hominum plausus, sed publica Ecclesiæ, rei que litterariæ utilitas.

X. Neque tantum in textu restituendo censura a me adhibita est, sed etiam in secernendis Bernardi genuinis scriptis a suppositiciis et falsis, quæ in editione Horstiana et nostra priori inter Bernardina adhuc delitescerant. Hinc expunctæ epistolæ duæ, ex Bernardi Brito Annalibus ab Horstio Bernardinis insertæ: rejecti sermones quatuor aut quinque ex sermonibus de Tempore et de Sanctis; rejectus etiam liber Declamationum; et alia nonnulla, quæ Bernardi non esse ex certis argumentis et indicis manifestum est.

XI. Ad hanc censuram faciendam adjumento fuere non modo Vitæ Bernardinæ scriptores, imprimis Gaufridus, qui præcipuorum sancti doctoris operum indicem exhibent; sed etiam veteres codices, veterumque auctorum citationes, præ cæteris vero antiqua collectio ex Bernardi scriptis, quæ Liber Florum, Florilegium, et Bernardinum appellatur, primum edita Parisiis anno 1503, multo probabilior alia collectione, quæ anno 1571 ab Huberto Scuteputæo canonico regulari facta est, in Bernardi editis a Joanne Picardo intrusa. Longe vero antiquior est prima illa collectio, cujus auctorem nobis suggestit vetus codex Cisterciensis, in quo hæc habetur cum sequenti inscriptione: « Incipit prologus domni Willermi, monachi Sancti Martini Tornacensis, in Bernardino, quem idem excepit et compilavit de libris et dictis sancti Bernardi abbatis Claræ-Vallis. » Prologus ita incipit: « Cum non essem alicui exercitio magnopere occupatus, » etc, ut in editis, in quibus desideratur auctoris nomen, quem sæculo tertio decimo vixisse facile colligitur ex antiquitate codicum, in quibus hæc collectio reperitur. Porro etsi quædam opuscula, quæ Bernardum auctorem non habent, laudet collector iste, utputa epistolam ad fratres de Monte Dei, meditationes, librum Declamationum; in cæteris tamen non levis est momenti ad internoscendos maxime Bernardi sermones: quod in causa fuit, ut sicubi de quibusdam dubitandi ratio occurrit, ut in sermonibus de Diversis, has ex Bernardino citationes adnotare visum sit. Nec vero mirum, quod tum epistola ad Fratres de Monte Dei, tum Declamationes et Meditationes in illa collectione sub Bernardi nomine adducantur: cum et sanctus Bonaventura idem peccet in laudata epistola; et libri Declamationum et Meditationum ex Bernardi centonibus constant, ut suis locis dicturi sumus.

XII. Præter censuram operum, aliquid etiam mutatum in ordine Horstiano, nempe in dispositione cum tomorum, tum opusculorum. Nam ubi Horstius epistolis secundo loco subiecit sermones de Tempore ac de Sanctis; tertio loco sermones in Cantica; quarto vero opuscula seu tractatus: consultius visum est epi-

stolis subicere Opuscula seu Tractatus, qui plerique vel epistolari modo scripti sunt, vel ex epistolarum classe in tractatum ordinem redacti. Ex hoc ordine consequitur, ut tertio loco succedant sermones de Tempore et de sanctis; quarto, sermones in Cantica: quibus in quinto subsequitur eorundem sermonum continuatio, id est Gilleberti Sermones in eadem Cantica. De ordine duorum reliquorum tomorum, quinti nimirum ac sexti, in præfatione ad tomum quintum uberius dicendum erit; uti etiam de prioribus in singulis ad eos præfationibus agendum.

XIII. Atque ut genuina omnia Bernardi opera uno volumine continerentur, libros de ejus Vita et Gestis, quos Horstius in primo volumine præmiserat, rejecimus in finem tomi sexti seu secundi voluminis; ne vel germana Bernardi opera a sese divellerentur, vel nimium inæqualis esset voluminum magnitudo. Porro in fine prioris voluminis, uti et secundi, proprios indices copiosissimos collocavimus, ut priores indices omnia genuina opera, posteriores aliena complecterentur.

XIV. Denique uberiores notæ et observationes, quæ ab Horstio vel a me quondam in epistolas et alia opuscula conditæ sunt, textui sudjiciuntur. Brevis interim chronologia præmissa est tomo primo, quod ipsarum notarum veluti fax quedam, et quasi commune quoddam sit fundamentum. Ad hæc singulis fere opusculis, in tomo secundo contentis, admonitiones præposuimus ad argumentum cujusque libri explicandum, aliasque circumstantias ad id pertinentes. Hæc fere sunt, quæ universim in hac novissima Bernardi editione præstitimus.

XV. Verum ut ad examen tomi primi, qui Bernardinas epistolas complectitur, descendamus, non mediocrem operam denuo abhibuimus in iis emendandis, illustrandis, ordinandis et augendis. Ad emendationem quod attinet, varios variarum bibliothecarum codices consulimus, Vaticanos, Colbertinos, Belgicos Sancti Petri apud Gandavum, et Auræ-Vallis, præter eos, quibus in priori editione usi fuimus. Ex uno codice Corbeiensi quasdam aliquanti momenti inscriptiones restitimus, variaque loca tum ex eodem codice, tum ex duobus Colbertinis bonæ notæ, quorum unus signatus est n. 1440; alter n. 2476, Bernardi etiam opuscula contineos, cum quo eadem opuscula contulimus. Ad hæc notæ marginales singulis fere epistolis appositæ sunt ad historica maxime facta paucis explicanda.

XVI. De ordine epistolarum diu anceps fuit cogitatio, an ordinem receptum servaremus, an potius novum institueremus. Variæ in utramque partem rationes sese offerebant. Ad servandum antiquum ordinem movebat primo antiquitas illius ordinis, quem ipso Bernardo adhuc vivente institutum fuisse constat, nimirum pro trecentis illis ac decem epistolis, quarum ultima est ea, quæ ad Arnoldum Bonæ-Vallis abbatem a Bernardo extrema scripta fuit. Nam cæteræ, sparsim hinc inde dispersæ, a posteris deinde in corpus Epistolarum in editis libris redactæ sunt, non semel, sed per varia intervalla, prout sese vel collectoribus vel auditoribus obtulerunt. Deinde antiquo ordini favebat temporis ratio, in veteri illa epistolarum collectione utcumque servata: cum alias timendum esset, ne plus incommodi ex illius recepti ordinis mutatione, quam utilitatis consequeretur, ob receptas nimirum epistolarum citationes, ne quid dicam de solemniori veterum exemplarium. In contrarium pugnat epistolarum quarundam confusio intolerabilis, ubi ordine præpostero aliquando responsio ad quasdam litteras facta, longo intervallo eas præcedebat. Accedebat aliud ex eo consequens incommodum, quod ejusdem argumenti tractatio perturbate relata, a se ipsa deversa et distracta erat. In his angustiis mediam inire viam satius visum est, vulgatum scilicet ordinem retinendo in prioribus trecentis ac decem epistolis: in aliis vero quæ subinde adjectæ sunt, eas ad rationes temporis revocando, apposito ad marginem ordine, quem unaquæque epistola antea obtinebat. Ubi vero quædam ex novo hoc ordine epistolæ præcedentibus cohærere debuerant, illarum lectionem præmittendam aut subjungendam esse monuimus. Sic antiquo ordini servatus est honos, et e novo sublata confusio. Sed ne veterem illum ordinem vivente ipso Bernardo concinnatum gratis dixisse videamur, testem appellamus Guillelmum, S. Theoderici quondam abbatem, qui ante Bernardum vivere desiit. Is enim in libro primo de Vita sancti doctoris, ipso superstite scripto, tradit n. 60 Bernardi ad Robertum consanguineum suum epistolam, quæ in medio imbre non fuerat madefacta, « ob tam grande miraculum in codice epistolarum ejus, » scilicet Beruardi, « a fratribus non immerito primam fuisse ordinatam. » Cæterum id a se factum memorat tertie Vitæ scriptor a nobis editus, quem Gaufridum sancti viri notarium esse existimamus.

XVII. In omnibus tamen antiquis libris non omnino constans est epistolarum ordo, tametsi in plerisque cum vulgato consentit usque ad epistolam trecentessimam decimam; qui numerus in omnibus item codicibus non habetur. Ex quo intelligitur, non unam, sed plures factas fuisse Bernardinarum epistolarum compilationes. In tribus codicibus Vaticanis habentur illæ epistolæ, et in primo quidem elegantissimo, signato n. 662, continentur epistolæ ducentæ nonaginta sex eodem fere ordine atque in editis; quarum postrema est ad Hibernienses, de transitu beati Malachie. In alio codice n. 664, idem etiam ordo in epistolis ducentis quinquaginta duabus; ex quibus ultima est ad Hugonem militem Templi. Verum in tertio, qui n. 663 præditus est, exstant epistolæ ducentæ quadraginta, quarum ordo ab editis penitus diversus est: ita ut prima sit illa, quæ in antehac editis trecentesima decima tertia, ad Haimericum cardinalem, extrema ducentesima septuagesima quinta, ad Eugenium papam de electione Antissiodorensi. In aliis eo-